

praktiki. Monograph. Kyiv, 488 p. (in Ukrainian). 15. **Troshin G.** (1915) Antropologicheskie osnovyi vospitaniya: Sravnitel'naya psihologiya normalnyih i nenormalnyih detey. Petrograd. (in Russian). 16. **Shemanov A.** (2012) Drugoy kak «nesposobnyiy»: sotsialnyiy konstruktivizm vs. Medikalizatsiya. № 1 (7). URL: http://www.cr-journal.ru/rus/journals/112.html&j_id=9 (in Russian).

Received 20.02.2016
Reviewed 21.03.2016
Accepted 29.03.2016

УДК 376-056.26:37.015.31:316.42

С.П. Миронова
muronova@ukr.net

ПОДОЛАННЯ УПЕРЕДЖЕНОСТІ ЩОДО ОСІБ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЯК ШЛЯХ ДО СУСПІЛЬНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Відомості про автора: Миронова Світлана Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач, професор кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. Email: muronova@ukr.net

Contact: Svitlana Myronova, Doctor of Education, Profesor, head of department correctional pedagogy and inclusive education Kamenets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamenets-Podilsky, Ukraine. Email: muronova@ukr.net

Миронова С.П. Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції. За останні роки в Україні, як і в усьому світі, змінилась модель ставлення до осіб з інвалідністю – з медичної на соціальну, проте негативні стереотипи щодо цих людей виявились досить стійкими не лише серед громади в цілому, а й серед педагогів. Безумовно, така упередженість гальмує інтеграційні процеси, перешкоджає освітній інклюзії осіб з психофізичними порушеннями. У статті здійснюється теоретичне та практичне узагальнення стереотипів щодо осіб з психофізичними порушеннями; наводяться результати вивчення поглядів на їхню освіту й працевлаштування, місце в громаді; з'ясовуються причини виникнення негативних міфів і упередженості;

аргументовано спростовуються найбільш поширені суспільні та педагогічні стереотипи; накреслюються шляхи формування позитивного ставлення суспільства до таких людей. Формування психологічної готовності педагогів, школярів з типовим розвитком, їхніх батьків, громадськості є не лише однією з умов запровадження інклюзивної освіти, її ефективності, а й шляхом до суспільної інтеграції різних верств населення. Освітня інклюзія є першим кроком до реальної інтеграції суспільства, його культурного та морального розвитку.

Ключові слова: суспільна упередженість; діти з порушеннями психофізичного розвитку; інтеграція; інклюзія; спростування стереотипів.

Миронова С.П. Преодоление предвзятости к людям с психофизическими нарушениями как путь к общественной и образовательной интеграции. На протяжении последних лет в Украине, как и во все мире, изменилось отношение общества к людям с психофизическими нарушениями. Оно базируется теперь не на медицинской, а на социальной общественной модели. В то же время негативные стереотипы относительно этих людей оказались достаточно жизнеспособными как в обществе в целом, так и среди педагогов в частности. Безусловно, такая предвзятость тормозит интеграционные процессы, препятствует инклюзивному образованию детей с нарушениями психофизического развития. В статье на теоретическом и практическом уровне осуществляется обобщение существующих стереотипов про детей с психофизическими нарушениями; описываются результаты изучения взглядов на их образование и место в социуме; выясняются причины возникновения мифов и предвзятости; аргументированно опровергаются наиболее распространенные общественные и педагогические стереотипы; намечаются пути формирования положительного отношения общества к таким людям. Формирование психологической готовности педагогов, школьников, их родителей, общественности является не только одним из условий внедрения инклюзивного образования, его эффективности, но и путем к общественной интеграции различных слоев населения. Образовательная инклюзия является первым шагом к реальной интеграции общества, его культурному и моральному развитию.

Ключевые слова: общественная предвзятость; дети с нарушениями психофизического развития; интеграция; инклюзия; опровержение стереотипов.

Myronova S. Method's curative education and psychotherapy technologies in the corrective work with mentally retarded children. In

Ukraine, how and worldwide, attitude has changed society for people with psychological and physical abuse. Society's attitude is not based on the medical and the social model of humanity. But negative stereotypes of these people were very resistant not only to the community at large, but also among teachers. Bias which impedes integration processes prevents educational inclusion of people with mental and physical disabilities. In this article the theoretical and practical generalization stereotypes about persons with mental and physical disorders; the results of the study views on their education and employment, a place in the community; investigated the causes of the negative myths and prejudice; reasonably refuted most common social and pedagogical stereotypes; determined ways of creating a positive public attitude to such people. Formation of psychological readiness of teachers, students from the typical development, their parents, and the public is not only one of the conditions for implementation of inclusive education, its efficiency, but also to social integration by various segments of the population. Educational Inclusion is the first step towards real integration of society, its cultural and moral development.

Key words: social bias; children with impaired mental and physical development; integration; inclusion; refutation of stereotypes.

Тривалий час в нашому суспільстві культивувалось негативне ставлення до осіб з психофізичними порушеннями. Вивчення історичних джерел свідчить, що це обумовлювалось радянською політикою, яка не припускала наявності осіб нижчого сорту. Саме тому діти з порушеннями психофізичного розвитку одержували допомогу винятково в сегрегаційних спеціальних закладах, а в державній статистиці були «невидимками». За останні роки в Україні, як і в усьому світі, змінилась модель ставлення до осіб з інвалідністю – з медичної на соціальну, проте негативні стереотипи щодо цих людей виявились досить стійкими не лише серед громади в цілому, а й серед педагогів. Безумовно, така упередженість гальмує інтеграційні процеси, перешкоджає освітній інклюзії осіб з психофізичними порушеннями.

Окремі аспекти проблеми суспільних поглядів щодо осіб з різними рівнями здоров'я та розвитку висвітлені у працях українських та закордонних вчених (М.Буйняк, Л.Гречко, Е.Данієлс, О.Завальнюк, І.Кузава, О.Лемех, М.Малофеев, М.Матвеева, С.Миронова, О.Светлакова, В.Синьов, К.Стаффорд, Д.Шульженко та ін.). Водночас комплексне дослідження існуючих стереотипів та можливостей їх подолання у вітчизняній корекційній педагогіці не здійснювалось. **Метою статті** є вивчення, узагальнення та спростування стереотипів щодо осіб з психофізичними порушеннями, накреслення шляхів формування позитивного ставлення суспільства до таких людей.

Стійкість негативної упередженості щодо осіб з психофізичними

порушеннями пояснюється тим, що в усьому світі до 19 століття їх майже не намагались навчати. Переважно допомога полягала у прихистку, опіці, лікуванні. Ніяких системних заходів не запроваджувалось. Такі особи були вилученими з суспільного життя, тому в громаді й не формувались адекватні погляди.

З метою вивчення уявлень про осіб з психофізичними порушеннями нами були проведені усні та письмові опитування різних категорій людей – пересічні громадяни (бліц-опитування), вчителі загальноосвітніх шкіл (анкетування на курсах підвищення кваліфікації), студенти педагогічних спеціальностей (анкетування перед вивченням дисциплін «Основи інклюзивної освіти», «Основи корекційної педагогіки»). Дослідження спрямовувалось на вивчення таких питань:

- уявлення про осіб з порушеннями психофізичного розвитку;
- ставлення до спільного навчання дітей з типовим та порушеним психофізичним розвитком.

У дослідженні взяло участь біля 400 осіб. Окрім того, нами були проаналізовані програми українського телебачення «Стосується кожного» (канал 1+1), «Говорить Україна» (канал СТБ), публікації у газеті «Факти», які висвітлювали проблеми осіб з інвалідністю, інфографіка ««Інвалідність» не обмежує людину, обмежують умови, ставлення, вчинки та інші люди», підготовлена ВГО «Генерація Успішної Дії». Наведемо у статті одержані результати, які стосуються виявлених стереотипів (для кращого сприймання будемо їх в тексті виділяти кольором). Отже, стійкими є такі **стереотипи в уявленнях про осіб з порушеннями психофізичного розвитку**:

✓ **Особи з порушеним розвитком передусім є об'єктами благодійності.** Ця думка, виявилась найбільш поширеною. Респонденти вважають, що таких осіб слід жаліти, адже «вони й так багато в житті натерпілись»; їм треба допомагати, опікати, оскільки «їм важко все робити самотійно». Такі погляди обумовлені переважаючим благодійним ставленням до осіб з інвалідністю в період з 1900 р. по 1970 р. [2]. Проте, особи з психофізичними порушеннями є цілком самостійними, вони потребують допомоги лише в окремих випадках залежно від ступеня порушення та потреб.

✓ **Осіб з порушеним розвитком слід лікувати, а навчання є для них невагомим.** Цей стереотип обумовлений тривалим пануванням в суспільстві (16 – 19 стол.) медичної моделі оцінки інвалідності, згідно з якою основним завданням вважалось виявлення порушення у людини і добір спеціального закладу – спочатку лікувального, а з 19 стол. – навчального. Безумовно, багато осіб з психофізичними порушеннями потребують лікування, проте, по-перше, воно не є основним шляхом їхнього розвитку; по-друге, лікування має поєднуватись із комплексним психолого-педагогічним супроводом, соціалізацією дитини.

✓ **Діти з порушеннями психофізичного розвитку**

народжуються винятково у неблагополучних сім'ях. Цей погляд є більш властивим жителям країн пострадянського простору; він є стійким як у громадянам загалом, так і серед педагогів, зокрема. Така думка активно формувалася радянською політикою, яка нав'язувала в суспільну свідомість висновок про те, що у «правильних» громадян не може бути «поганих» дітей. Водночас аналіз сучасної статистики та практики корекційної освіти свідчить про те, що на разі пряма залежність між статусом сім'ї та рівнем розвитку дитини відсутня. Натомість однією з причин збільшення в усьому світі кількості дітей з психофізичними порушеннями називають підвищення рівня надання медичних послуг.

✓ **Всі особи з інвалідністю є неповносправними, не приносять користі суспільству, є його тягарем.** Ці погляди сягають корінням епохи середньовіччя, в яку людей з інвалідністю вважали неповноцінними, непотрібними, через що багатьох з них знищували. Проте, оцінка людей за відносним принципом корисності є абсолютно неадекватною, оскільки не існує визначених критеріїв і показників корисності в суспільстві. Мало того, людству відомо багато осіб з інвалідністю, які є вченими (М.Еріксон, М.Скороходова та ін.), авторами музичних чи літературних творів (А.Асадов, Х.А.Келлер та ін.), спортсменами (Е.Вейєнмайер, О.Чинка та ін.), волонтерами й пропагандистами (Н.Вуйчич та ін.).

✓ **Слід застосовувати евтаназію для осіб, які народились з порушеннями.** Історії відомі такі погляди. Зокрема, вони були нормою життя в Спарті, де новонароджених дітей з вадами скидали зі скелі; в рамках нацистської програми «Аktion T4», згідно з якою позбавляли життя «негідних жити» осіб з психофізичними вадами. Цей стереотип є не лише аморальним, а й шкідливим для суспільства. Разом із попереднім він призводить до формування «комплексу меншовартості» (М.Матвеева та ін.), поділу на касти, оцінку людей через призму здоров'я, формування зверхності у певних верств населення тощо [1]. Водночас такий стереотип швидко руйнується, якщо люди близько знайомляться з дітьми, що мають певні проблеми здоров'я чи розвитку. Так, один із студентів написав, що *«раніше вважав евтаназію шляхом очищення суспільства від нездорових людей; не розумів, чому їх залишають, і категорично змінив свої погляди після народження дитини з ДЦП у близьких друзів»*. Тепер він пропагує погляди, що діти з порушеннями розвитку - передусім діти.

✓ **Всі люди, які мають зовнішні фізичні порушення (вади зору, опорно-рухового апарату, слуху) є інтелектуально недорозвиненими.** Стереотип абсолютно не відповідає дійсності, оскільки інтелектуальні порушення мають в своїй основі органічне дифузне ураження кори головного мозку, яке не впливає на зір, слух, опорно-руховий апарат. Доволі часто особи з легким ступенем

розумової відсталості не мають не лише виразних, а й помітних зовнішніх відхилень, є зовні досить привабливими.

✓ ***У осіб з інвалідністю бувають окремі здібності, які треба показувати, вихвалити на противагу їхнім порушенням.*** З історії відомі факти, коли людей з вадами демонстрували як експонати в цирку, медицині, заробляючи на цьому гроші. Проте, осіб з психофізичними порушеннями варто розглядати, як і інших людей, через призму цілісної особистості, різні складові якої є неоднаковими.

✓ ***Особи з інвалідністю не мають права народжувати дітей, тому що вони також будуть інвалідами.*** Такі ідеї збереглися із 19 століття, коли панував дарвінізм, а осіб з інвалідністю вважали генетично неповноцінними. Ці страхи не відповідають дійсності, оскільки є лише певні хвороби, які передаються по спадковості. Медициною розроблені та апробовані шляхи діагностики, профілактики, лікування таких захворювань. В окремих країнах прийняті закони щодо підвищення відповідальності батьків за здоров'я майбутніх дітей; надається соціальна підтримка особам з інвалідністю у вихованні дітей. На жаль, в нашій країні суспільна упередженість в цьому питанні, відсутність матеріальної й соціальної допомоги часто перешкоджає особам з інвалідністю створювати сім'ї, народжувати дітей.

Стереотипи в ставленні до спільного навчання дітей з типовим та порушенням психофізичним розвитком:

✓ ***Діти з психофізичними порушеннями повинні навчатись у спеціальних закладах, тому що там їм буде краще.*** Цей стереотип є шовіністичним. Ще за часів Візантії осіб з інвалідністю ізолювали від загалу; в період радянської доби діти з порушеннями розвитку мали можливість навчатись лише в спеціальних закладах інтернатного типу ізолювано від сім'ї і однолітків з типовим розвитком. Проте, така ізоляція є шкідливою, оскільки саме в процесі спільного навчання різних категорій дітей відбувається реальна суспільна інтеграція. Практикою інклюзивної освіти доведено, що спільна діяльність, спілкування однокласників зміцнює дитячі стосунки; руйнує спільні стереотипи, ворожнечу; сприяє формуванню толерантності, взаємодопомоги.

✓ ***Над дітьми з психофізичними порушеннями будуть кепкувати однокласники.*** В основі лежать історичні факти, які свідчать про те, що над людьми з виразними порушеннями знущались, ототожнювали їх із «темними силами», тому відторгали. Проте, практика переконливо доводить, що за правильного педагогічного керівництва колективом учнів інклюзивного класу між ровесниками складаються цілком дружні стосунки, засновані на спільних інтересах. Діти звикають до різноманітності і не бояться її. Вченими були проведені дослідження щодо цих поглядів. Було виявлено, що над дітьми з психофізичними порушеннями справді насміхаються однокласники, проте не більше і не менше за решту. Негативна увага

обумовлюється не психофізичним порушенням дитини, а її характерологічними особливостями, поведінкою, ставленням до інших.

✓ ***В інклюзивних класах рівень і якість освіти будуть нижчими для дітей з типовим розвитком, ці учні не одержать достатньо уваги від вчителя.*** Згідно з нормативною базою інклюзивної освіти наповнюваність таких класів є значно меншою, ніж у стандартній освіті – 20 дітей, з яких від 1-го до 3-х учнів – це діти з психофізичними порушеннями. Для допомоги вчителю у роботі з цими дітьми в класі працює асистент. Окрім того, освітня практика свідчить, що й у звичайних класах діти відрізняються за рівнем засвоєння навчальних програм, що стимулює педагогів застосовувати індивідуальний підхід. Тому при правильному плануванні уроку, оптимальному поєднанні фронтальних та індивідуальних форм роботи, реалізації індивідуального підходу учні інклюзивного класу не лише не втрачають, а набувають міцніших знань і вмінь.

✓ ***Діти з психофізичними порушеннями не зможуть виконувати загальне навчальне навантаження, тому не будуть одержувати високих оцінок.*** Навантаження для таких учнів добирається відповідно до категорії їхнього порушення, ступеня його виразності, клінічного діагнозу, можливостей та інших психофізичних особливостей. Законодавча база рекомендує навчати дітей з психофізичними порушеннями за програмами, які відповідають нозології, незалежно від типу закладу. Відповідно оцінювати дітей будуть за критеріями навчальних досягнень цих програм з урахуванням особливостей дитини. Проте, для запобігання непорозумінь між дітьми й батьками, однокласникам слід пояснити, за якими принципами навчаються і оцінюються учні. Водночас будь-яка форма навчання має забезпечити дітям корекцію розвитку, що сприяє покращенню результатів.

✓ ***На інклюзивне навчання держава має витратити більше коштів, яких і так не вистачає на освіту.*** В деяких країнах проводили статистичні дослідження щодо цього питання і дійшли висновку, що інклюзивна освіта не є дорожчою, а для окремих категорій дітей навіть дешевшою. В нашій країні в порівнянні з інтернатною системою інклюзивна дорожчою не буде, адже витрати на одяг, шкільне приладдя зменшуються.

✓ ***Діти з порушеннями розвитку є агресивними, вони можуть образити інших.*** Ці погляди відображають теорію моральної дефективності та поведінки, яку ще в 1924 р. розкритикував Л.Виготський, довівши фактами її неповносправність. Поведінка будь-якої дитини залежить від вихованості, характеру, розвитку емоційно-вольової сфери та інших факторів, а не від наявності психофізичного порушення.

✓ ***Порушення можуть запозичити діти з типовим***

розвитком. Цей стереотип обумовлений страхами середньовіччя і є абсолютно безглуздим, адже вади слуху, зору, опорно-рухового апарату, мовлення, інтелекту не є інфекційними захворюваннями і не передаються від людини до людини. Навпаки діти з типовим розвитком вчатья цінувати своє здоров'я, берегти його.

✓ ***Інклюзивна освіта є єдиною сучасною формою освіти, а спеціальні інтернати треба закрити, оскільки вони шкодять дітям.*** Такі погляди в останні два роки активно пропагуються на державному рівні, в мас медіа і паплюжать український досвід спеціальної освіти. Вченими-дефектологами проведено багато досліджень з метою порівняння проблем і переваг спеціальної та інклюзивної освіти. Одержані результати переконливо свідчать, що інклюзивна освіта не має бути альтернативою спеціальній, обидві повинні існувати одночасно. Заклад, форма навчання має обиратись залежно від категорії і виразності психофізичного порушення у дитини, її можливостей, потреб, участі родини у вихованні. Це ж підкреслено й у нормативно-правовій базі інклюзивної освіти. Однозначність висновку про шкідливість впливу інтернатних закладів не відповідає дійсності. Сам по собі тип закладу абстрактно оцінювати не можна. Адже ефективність роботи залежить від адекватності її змісту та методів, доцільності комплектування, адекватного забезпечення кадрами. Аналіз практики роботи багатьох спеціальних шкіл України свідчить, що у більшості з них здійснюється системний вплив на особистість дитини з вадами психофізичного розвитку; проводиться досить кропітка корекційно-розвивальна і виховна робота.

Отже, в суспільстві існує багато негативних міфів, стереотипів щодо осіб з психофізичними порушеннями, їхнього навчання і місця в громаді. Така упередженість перешкоджає розвитку сучасного людства. Тому мають бути розроблені та запроваджені шляхи подолання негативного ставлення до осіб з психофізичними порушеннями, формування психологічної готовності до суспільної взаємодії. Запропонуємо деякі з них.

Шляхи формування позитивного ставлення суспільства до осіб з психофізичними порушеннями:

- Створення на державному рівні системної програми розвитку суспільних поглядів щодо осіб з інвалідністю. Вона може реалізовуватись через телебачення, пресу, проте, з дотриманням принципу професійної компетентності, тобто з обов'язковим залученням фахівців – корекційних педагогів, осіб з інвалідністю до розробки і реалізації цих програм.

- Забезпечення умов для просвітницької роботи фахівців з питань підтримки дітей та молоді з особливостями психофізичного розвитку, в тому числі й у мережі Інтернет.

- Розробка філософії диференційованої освіти. Запровадження вивчення такого розділу філософії студентами різних спеціальностей: юристи, економісти, соціологи тощо.

- Формування психологічної та методичної готовності педагогів, керівників закладів до спільного навчання різних категорій дітей. Цей шлях може бути реалізований через обов'язкове включення дисциплін «Педагогіка інклюзивної освіти», «Основи корекційної педагогіки та спеціальної психології» у навчальні плани підготовки та післядипломної освіти всіх фахівців галузі «Освіта»; методичну роботу в школах під керівництвом корекційних педагогів та спеціальних психологів.

- Організація спільного культурного дозвілля дітей з особливостями психофізичного розвитку та типовим розвитком у позашкільних виховних установах. Таке спілкування буде підґрунтям для подальшої освітньої інклюзії.

- Створення позитивного соціального середовища в освітніх закладах. Забезпечується проведенням тренінгів з дітьми, батьками, персоналом шкіл; організацією виховних заходів; спеціально підготовленими батьківськими зборами, консультаціями, іншими заходами.

- Розробка вітчизняної моделі інклюзивної освіти, яка б ґрунтувалась на українському та закордонному досвіді і не суперечила б системі спеціальної освіти, а враховувала її багаторічний вагомий позитивний досвід.

- Удосконалення нормативної бази спеціальної та інклюзивної освіти за рахунок залучення до її формування та експертиз фахівців-дефектологів.

Отже, формування психологічної готовності педагогів, школярів з типовим розвитком, їхніх батьків, громадськості є не лише однією з умов запровадження інклюзивної освіти, її ефективності, а й шляхом до суспільної інтеграції різних верств населення. Освітня інклюзія є першим кроком до реальної інтеграції суспільства, його культурного і морального вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.П.Миронової]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 236 с. **2. Історія інвалідності** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.discrimi.net/istoriya-invalidnosti/> **3. Данієлс Елен Р.** Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх закладів / Е.Р.Данієлс, К.Стаффорд. – Львів: Надія, 2000. – 256 с. **4. Миронова С.П.** Методическая работа педагогов в контексте инклюзивного образования / С.П.Миронова // Инклюзивное образование: генезис, проблемы внедрения и перспективы: сборник научных статей / Чуваш. гос. пед. ун-т; отв. ред. Г.П.Захарова. – Чебоксары: Чуваш. гос. пед. ун-т, 2013. – С. 124 – 127. **5. Миронова С.П.** Ставлення студентів і педагогів до

проблем інклюзивної освіти дітей з психофізичними порушеннями / С.П.Миронова, О.О.Завальнюк // Дефектологія. – 2011. - № 1. – С. 8 – 12.

References

1. Inkluzyvne navchannia: orhanizatsiine, zmistove ta metodychne zabezpechennia: navchalno-metodychnyi posibnyk / [kol. avtoriv; za zah. red. S.P.Myronovoi]. – Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2015. – 236 s. **2. Istoriia invalidnosti** [Електронні ресурс]. – Rezhym dostupu: <http://www.discrimi.net/istoriya-invalidnosti/> **3. Daniels Elen R.** Zaluchennia ditei z osoblyvymy potrebamy do systemy zahalnoosvitnikh zakladiv / E.R.Daniels, K.Stafford. – Lviv: Nadiia, 2000. – 256 s. **4. Myronova S.P.** Metodycheskaia rabota pedahohov v kontekste ynkluzyvnoho obrazovanyia / S.P.Myronova // Ynkluzyvnoe obrazovanye: henezys, problemy vnedrenyia y perspektivy: sbornyk nauchnykh statei / Chuvash. hos. ped. un-t ; otv. red. N.P.Zakharova. – Cheboksary: Chuvash. hos. ped. un-t, 2013. – S. 124 – 127. **5. Myronova S.P.** Stavlennia studentiv i pedahohiv do problem inkluzyvnoi osvity ditei z psykhofizychnymy porushenniamy / S.P.Myronova, O.O.Zavalniuk // Defektolohiia. – 2011. - № 1. – S. 8 – 12.

Received 20.01.2016

Reviewed 26.03.2016

Accepted 28.03.2016

УДК 159.922.75-053.4-056.264

О.А. Мороз

Olgamoroz2103@gmail.com

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УЯВИ В СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Відомості про автора: Мороз Ольга Анатоліївна, аспірант, директор дитячого центру Академії розумників «Smart kids», Біла Церква, Україна. Email: olgamoroz2103@gmail.com

Contact:: Moroz Olha Anatoliyivna, postgraduate student, Director in Children «Smart kids», Bila Tserkva, Ukraine. Email: olgamoroz2103@gmail.com

Мороз О.А. Проблеми розвитку уяви у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. У статті розглядається проблема формування уяви у дітей старшого дошкільного